Markku Helin

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lakivaliokunta on kutsunut minut kuultavaksi hallituksen esityksestä **HE 88/2018 vp**, joka koskee lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamista sekä eräisiin muihin lakeihin tehtäviä seurannaismuutoksia. Tämän vuoksi saan kunnioittavasti esittää seuraavan.

1. Yleistä

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeuslain säätäminen vuonna 1983 oli suuri uudistus, joka korvasi aikaisemman hyvin kaavamaisen sääntelyn ja nosti keskiöön lapsen edun periaatteen. Lain voimaantuloon liittyneellä tiedotuskampanjalla ja koulutuksella sen pääperiaatteet saatettiin laajalti tunnetuiksi. Tämän seurauksena laki muutti näkemyksiä, jotka koskevat lasten asemaa perheessä, lasten kasvatusta ja tällöin käytettäviä keinoja.

Vuoden 1983 lain uutuuksiin kuului sovinnollisten ratkaisujen ensisijaisuuden korostaminen ja uusien vaihtoehtojen antaminen ratkaisijalle lapsen edun mukaisen ratkaisun löytämiseksi. Samalla luotiin järjestelmä, jossa riidattomat, yksinkertaiset asiat voitiin ratkaista tuomioistuimen ulkopuolella sosiaaliviranomaisten päätöksellä. Kaikki nämä olivat onnistuneita uudistuksia. Kun vastaavaa Ruotsin lainsäädäntöä (Föräldrabalken) uudistettiin noin 10 vuotta myöhemmin, Suomen laki oli erityisesti viimeksi mainitulta osin uudistuksen esikuvana.

Nykyisen lain toimivuudesta ja muutostarpeista on vuosien mittaan käyty keskustelua eri yhteyksissä, muun muassa oikeusministeriön tuomareille järjestämässä koulutuksessa, jossa minulla oli tilaisuus olla mukana kouluttajana noin 15 vuoden ajan. Hallituksen esityksestä

voidaan havaita, että tämä keskustelu on ollut lain valmistelijoiden tiedossa. Sitä hyödyntämällä on mielestäni yleensä onnistuneesti seulottu esiin lain kehittämistarpeet.

Hallituksen esitys rakentuu vuoden 1983 lain periaatteille. Useimmat uudistusehdotuksista tähtäävät siihen, että nuo periaatteet toteutuisivat entistä paremmin. Tämä lähtökohta on mielestäni perusteltu, sillä lain pääajatukset ovat säilyttäneet pätevyytensä, vaikka yksityiskohtia voidaan parantaa. Muun muassa kansainvälinen yhteistyö, jota parin viime vuosikymmenen aikana on tehty lasten aseman ja oikeuksien parantamiseksi, on tämän osoittanut.

Lakiin ehdotetut muutokset ovat maltillisia ja ottavat mielestäni yleensä asianmukaisella tavalla huomioon paitsi lapsilainsäädännön mahdollisuudet myös sen rajoitukset. Osa muutosehdotuksista merkitsee käytännössä jo muodostuneiden hyvien menettelytapojen kirjaamista lakiin. Näin niiden voidaan olettaa leviävän entistä tehokkaammin ja yhdenmukaistavan käytäntöjä maan eri puolilla.

Tapa, jolla uudistukset on tuotu lainsäädäntöön, on mielestäni yleisesti ottaen onnistunut. Yksityiskohdiltaan hallituksen esitys ei silti ole ongelmaton. Eräiden sisällöllisten parannusten lisäksi olisi parannettava lain selkeyttä siltä osin kuin on kysymys lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehtävistä sopimuksista. Selkeyden tarve korostuu, kun muistetaan, että ehdotettu laki on ”suuren yleisön” lainsäädäntöä, jota myös viranomaisten taholla soveltavat usein muut kuin lakimiehet.

2. Ongelmakohtia

2.1. Isyyden ennakkotunnustamisen vaikutus lapsen huoltoon (6a §)

Vuonna 2016 tuli voimaan uusi isyyslaki, jossa miehelle annettiin mahdollisuus tunnustaa isyys jo ennen lapsen syntymää (isyyslain 16 §). Isyys voidaan tällaisen tunnustamisen perusteella vahvistaa, jos äiti hyväksyy tunnustamisen. Tunnustaminen ei suoraan lain nojalla vaikuta lapsen huoltoon, mutta tunnustamisen yhteydessä voidaan vanhempien niin halutessa tehdä sopimus yhteishuollosta joko äitiysneuvolassa tai lastenvalvojan luona.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan nyt kumottavaksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 8a §, jossa tunnustamisen yhteydessä tehtävästä yhteishuoltosopimuksesta on säädetty. Sen sijasta säädettäisiin 6a §:ssä, että isyyden ennakolta tunnustaneesta tulee suoraan lain nojalla huoltaja.

Ehdotettu muutos johtaa siihen, että ennakkotunnustaminen käy mahdottomaksi, jos isyyden tunnustava mies ei ole halukas tulemaan samalla lapsen huoltajaksi. Vastaavasti äiti voi estää ennakkotunnustamisen, jos hän ei pidä hyvänä ajatuksena sitä, että miehestä

tulee lapsen huoltaja. Isyyskysymyksen (ja äitiyslain voimaantultua äitiyskysymyksen) järjestäminen joudutaan tällöin lykkäämään lapsen syntymän jälkeiseen aikaan.

Ehdotus kaventaa siten lakiin aivan äskettäin otettua mahdollisuutta tunnustaa isyys (äitiys) etukäteen. Lainvalmistelun avoimuuden kannalta on valitettavaa, että esityksessä ei ole lainkaan mainittu tätä seurannaisvaikutusta eikä siten myöskään perusteltu sitä, miksi tällaisen muutos olisi tarpeen. Esityksen vaikutuksia koskevasta jaksosta voidaan päätellä, että huoltosopimuksen tekemisestä on aiheutunut äitiysneuvoloissa ja sosiaaliviranomaisessa työtä, josta on haluttu päästä eroon säätämällä yhteishuolto ennakkotunnustamisesta suoraan lain nojalla johtuvaksi seuraukseksi. Mahdollisuus, jota hallituksen esityksen mukaan noin 10 % ennakkotunnustajista on tarvinnut, ehdotetaan siiis poistettavaksi, jotta viranomaisten työ vähenisi.

Viranomaisten mukavuus on mielestäni erittäin huono perustelu kansalaisille tarpeellisen mahdollisuuden pois ottamiselle. Myös lainsäädännön selkeyden kannalta ehdotus on hankala, sillä se johtaa siihen, että tunnustamisen vaikutukset muodostuvat erilaisiksi siitä riippuen, onko tunnustamislausuma annettu ennen lapsen syntymää vai sen jälkeen. Viimeksi mainitussa tapauksessa tunnustaminen ei näet ehdotuksen mukaan vaikuta lapsen huoltoon. Tällaiselle eroavuudelle ei ole asiallista perustetta.

Ehdotuksen toteuttamistapa on huonosti harkittu senkin vuoksi, että ennakkotunnustamisen mahdollisuuden kaventaminen ei ole tarpeen, jotta huoltosopimusten tekeminen äitiysneuvoloissa saadaan loppumaan. Jos tätä tavoitellaan, tavoite voidaan saavuttaa säätämällä, että ennakkotunnustaminen tuottaa yhteishuollon muissa kuin niissä tilanteissa, joissa tunnustaja ilmoittaa rajoittavansa tunnustamisen vaikutukset pelkän isyyskysymyksen ratkaisuun. Tällöin huoltosopimusta ei tarvitse tehdä ja äitiysneuvolat pääsevät sopimusten todistamisesta ilman että mahdollisuutta ennakkotunnustamiseen kavennetaan.

> Ehdotukseni tunnustajalle annettavasta mahdollisuudesta rajoittaa ennakkotunnustamisen vaikutuksia voidaan teknisesti toteuttaa esimerkiksi seuraavasti: 1) Muutetaan lain 6 a §:n 1 momentti kuulumaan: Jos vanhemmuus on tunnustettu ennen lapsen syntymää isyyslain (11/2015) 16 §:ssä tai äitiyslain (243/2018) 14 §:ssä tarkoitetulla tavalla, myös tunnustajasta tulee lapsen huoltaja, *jollei tunnustaja ole tunnustamislausuman antaessaan toisin ilmoittanut*.; 2) Tunnustamista koskevaan lomakkeeseen otetaan kohta, jossa tunnustaja voi ilmoittaa tunnustavansa isyyden/äitiyden ilman lapsen huoltoa koskevia vaikutuksia; 3) Isyyslain ja äitiyslain ennakkotunnustamista koskevaan pykälään otetaan viittaus edellä mainittuun 6a §;ään.
>
> Ratkaisu, jonka mukaan tunnustajasta tulee yhteishuoltaja, jollei tunnustamisen vaikutuksia rajoiteta, saattaisi sopia myös niihin tapauksiin, joissa isyys tunnustetaan lapsen syntymän jälkeen. Tällöin tunnustamisen vaikutukset olisivat sen ajankohdasta riippumatta samat ja tunnustamisen periaatteet pysyisivät selkeinä. Huoltosopimusten määrä vähenisi tällöin radikaalisti, joten tavoite vähentää työtä sosiaaliviranomaisissa toteutuisi paremmin kuin hallituksen esityksessä. Tämän vaihtoehdon toteuttaminen vaatisi isyyslakiin hiukan edellä esitettyjä suurempia muutoksia.

2.2. Velvollisuus ilmoittaa aiotusta muutosta (5 a §)

Lapsen huoltajalle ehdotetaan velvollisuutta ilmoittaa toiselle huoltajalle tai vanhemmalle aiotusta asuinpaikan muutoksesta, jos muutolla on vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Tällainen ilmoitusvelvollisuus voidaan nykyisinkin johtaa huoltajien yleisistä velvollisuuksista, mutta asian korostaminen ja selventäminen erityisellä säännöksellä on mielestäni kannatettavaa.

Sitä vastoin pidän ongelmana pykälän 3 momenttia, jossa huoltajalle annetaan oikeus oman subjektiivisen harkintansa perusteella jättää ilmoitus tekemättä. Tämä on väärä tai ainakin riittämätön ohje tilanteisiin, joissa pelätään perheväkivaltaa. Ilmoittamatta jättäminen ei ratkaise muutosta johtuvia ongelmia, vaan päinvastoin lisää niitä.

Jos ilmoitus jätetään tekemättä eikä toinen vanhempi sen vuoksi tiedä, missä lapsi on, hänen voi olla mahdotonta tavata lastaan ja toimia laissa edellytetyllä tavalla huoltajana. Pahimmillaan hän voi jäädä ikään kuin lainsuojattomaksi, tilanteeseen, jossa hänellä ei ole tehokkaita oikeudellisia keinoja parantaa asemaansa. Mahdollisuus vaatia tapaamisoikeutta tai huoltoa koskevan päätöksen muuttamista ei auta, jos ongelmana ei ole päätöksen sisältö vaan se, ettei vanhempi muuton seurauksena voi toimia huoltajana ja tavata lastaan päätöksen mukaisesti.

Näistä syistä 3 momentti tulisi mielestäni poistaa. Sen asemesta tulisi – mieluiten lakiin mutta ainakin sen perusteluihin – ottaa ohjaus siitä, miten muuttavan vanhemman tulee menetellä, jos uuden asuinpaikan ilmoittamisesta aiheutuisi vakava uhka lapsen tai muuttaneen vanhemman turvallisuudelle. Oikea menettely on tällöin se, että muuttava vanhempi ryhtyy toimenpiteisiin huolto- tai tapaamisoikeuspäätöksen muuttamiseksi siten, että muutto ja uuden asuinpaikan ilmoittamatta jättäminen eivät vaikuta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteuttamiseen. Kun muutos on tehty, ilmoittamisvelvollisuutta ei enää ole. Joissakin tapauksissa voidaan tarvita isoja muutoksia aikaisempaan päätökseen, kun taas toisissa voidaan selvitä järjestelyillä, jotka koskevat tapaamisoikeuden kellonaikoja sekä lapsen hakemista ja palauttamista, tai tapoja, joilla huoltajuuden edellyttämä yhteydenpito voidaan hoitaa, vaikka toinen huoltaja ei tiedä toisen asuinpaikkaa. Pykälän 3 momentin poistaminen ei siis johda siihen, että muuttava vanhempi alistetaan väkivallan uhalle.

Ehdottamani toimintamallin etuna on myös, että asuinpaikan muutosta johtuvat kysymykset tulevat ratkaistuiksi jo ennen muuttoa. Hallituksen esityksessä ehdotettu oikeus olinpaikan ilmoittamatta jättämiseen ei sitä vastoin yksinään ratkaise mitään, vaan antaa väärän viestin siitä, miten lapsen etu tulee muuttotilanteissa turvata. Jos lakiin kuitenkin

jätetään oikeus jättää ilmoitus tekemättä, sitä koskevaa säännöstä olisi ainakin tasapainotettava viittaamalla siinä muuttavan vanhemman velvollisuuteen turvata huollon sujuminen ja läheisten suhteiden säilyminen toiseen vanhempaan myös muuton jälkeen.

2.3. Sopimukset lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta

Nykyisen lain mukaan huoltoon liittyvistä kysymyksistä tehtävät sopimukset ovat aina vanhempien välisiä sopimuksia ja niissä voidaan sopia ainoastaan siitä, miten huoltoon liittyvät kysymykset järjestetään vanhempien kesken. Jos huollon järjestämiseen tarvitaan kolmansia osapuolia, asiasta on nykyisin päätettävä tuomioistuimessa.

Ehdotetun lain mukaan sopimismahdollisuutta on laajennettu siten, että sopimuksella voidaan antaa huoltoa koskevia oikeuksia myös kolmannelle. Näin on syntynyt aika monimutkainen erilaisten sopimusten viidakko. Nykyisten vanhempien välisten sopimusten lisäksi ehdotettu laki sisältää ainakin seuraavat uudet sopimustyypit:

- Vanhempien väliset sopimukset, joihin tarvitaan kolmannen suostumus (8 § 4 momentti);
- Kummankin vanhemman sopimukset kolmannen kanssa (7 § 2 momentti);
- Kummankin vanhemman kolmannen kanssa tehtävät sellaiset sopimukset, johon tarvitaan jonkin ”neljännen” suostumus (7 § 2 momentti ja 8 § 4 momentti);
- Yhden vanhemman sopimukset kolmannen kanssa (7 § 4 momentti);
- Yhden vanhemman kolmannen kanssa tehtävät sellaiset sopimukset, joihin tarvitaan jonkin ”neljännen” suostumus.

Kun sopimismahdollisuutta on laajennettu paitsi sovittavien aineellisten kysymysten myös mahdollisten sopijapuolien osalta, on syntynyt kysymyksiä, joita ei ole valmistelun yhteydessä ratkaistu. Otan näitä seuraavassa esille pykälittäin.

7 §:n 2 ja 3 momentti. Mainittujen lainkohtien mukaan vanhemmat voivat sopia kolmannen kanssa mm. oheishuoltajuuden uskomisesta kolmannelle tai lapsen asumisesta kyseisen kolmannen kanssa. Säännökseen otettu luettelo on ”yksisuuntainen” sillä tavoin, että luettelossa ei mainita sopimuksia, joilla huoltajuus tai lapsen asuminen aikaisempaa päätöstä muuttaen palautetaan takaisin vanhemmille tai toiselle heistä. Syntyy kysymys, tulisiko sekä 2 että 3 momenttiin lisätä uusi 3) kohta, joka koskee aiemmin tehdyn sopimuksen muuttamista. Mahdollisesti tässä yhteydessä on ajateltu, että muutossopimus tehtäisiin pelkästään vanhempien kesken. Sellainen sääntely, jossa kolmas on osapuolena sopimusta tehtäessä mutta ei ole osapuolena (vaan ainoastaan hyväksyjänä) sopimusta muutettaessa, on kuitenkin epäjohdonmukainen ja lain ymmärtämistä vaikeuttava. On huomattava, että lain 12 § ei ratkaise ongelmaa. Siinä ei näet säädetä sopimuksen osapuolista, vaan ainoastaan siitä, millä edellytyksillä aikaisempaa päätöstä voidaan muuttaa.

7 §:n 4 momentti. Pykälässä säädetään sopimuksen tekemisestä silloin, kun lapsella on vain yksi vanhempi. Ilmaisu ”lapsella on vain yksi vanhempi” voidaan tulkita kahdella eri tavalla. Se voi tarkoittaa joko sitä, että toisen vanhemman osalta vanhemmuutta ei ole koskaan todettu eikä vahvistettu tai tämän ohella myös tilanteita, joissa vain yksi vanhempi on elossa. Säännöstä olisi täsmennettävä niin, että käy ilmi, mitä tarkoitetaan.

7 a §. Pykälässä esiintyy jälleen käsite ”vain yksi vanhempi”, jonka merkityssisältö tulisi täsmentää edellä ehdotetuin tavoin. Pykälän 2 momentti on sisällöltään hämmentävä. Sen mukaan lapsen ainoa vanhempi voi tehdä oheishuoltajan kanssa sopimuksen lapsen tapaamisoikeudesta. Jos sitä vastoin vanhempia on kaksi, vastaavan sopimuksen tekeminen oheishuoltajan kanssa tämän tapaamisoikeudesta, ei näytä lainkaan mahdolliselta. Kenties on ajateltu niin, että tällaisessa tapauksessa vanhemmat tekevät sopimuksen keskenään ja oheishuoltaja, jonka tapaamisoikeudesta sovitaan, on vain suostumuksen antaja. Tällainen rakenne on hämäävä ja viittaa osaltaan siihen, ettei sopimisvapauden laajentamisesta johtuviin kysymyksiin ole löydetty hyviä teknisiä ratkaisuja. Sillä, kuka on sopimuksen osapuoli, on myös oikeudellista merkitystä, sillä se, miten laajasti sosiaaliviranomainen on velvollinen selvittämään lapsen etua ennen sopimuksen vahvistamista, näyttää ehdotuksen 10 §:n 4 momentin mukaan riippuvan siitä, ketkä ovat sopimuksen osapuolia.

Minulla ei ole ehdotusta siihen, millä tavoin 7 §:ää ja 7 a §:ää olisi muutettava, jotta sääntelystä tulisi johdonmukainen ja selkeä. Mahdollisesti auttaisi, että kaksi kysymystä, (1) millaisia sopimuksia voidaan tehdä ja (2) ketkä kulloinkin ovat sopimuksen osapuolina, erotettaisiin toisistaan eri pykäliin. Hallituksen esityksessä niitä on yritetty käsitellä yhdessä.

2.4. Tuomioistuimen käytettävissä olevat ratkaisuvaihtoehdot

Lakiehdotuksen 9 §:ssä on säännökset siitä, mistä lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevista kysymyksistä tuomioistuin voi päättää. Käytetty luettelomuoto viittaa siihen, että sääntely olisi tyhjentävä. Näin ei kuitenkaan ole, sillä 9 c §:ssä mainitaan niiden lisäksi vielä yksi tuomioistuimen toimivaltaan kuuluva asia. Lain selkeyden kannalta olisi mielestäni parannus, jos 9 §:ään otettaisiin viittaus 9 c §:ään.

> Tämä voidaan teknisesti toteuttaa esimerkiksi seuraavasti: Lisätään 9 §:n 2 momenttiin uusi 6) kohta ”lapsella on oikeus tavata muuta henkilöä kuin vanhempaansa siten kuin 9 c §:ssä säädetään”.

Tuomioistuimen päätösvalta olisi ehdotuksen mukaan hiukan suppeampi kuin nykyisin. Eroavuus näkyy ehdotuksen 9 §:n 4 momentissa. Ehdotuksen mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa päättää tehtävien jaosta huoltajien kesken. Voimassa olevan lain mukaan tuomioistuin voi päättää paitsi tehtävien jaosta, myös *tarvittaessa antaa määräyksiä huoltajan tehtävistä, oikeuksista ja velvollisuuksista* (nykyisen lain 9 §:n 3 momentti). Vaikka tällaisia määräyksiä käytännössä melko harvoin annetaan, mahdollisuus niihin tulisi

säilyttää. Kaikki määräykset, joita lapsen huoltoa koskevassa ratkaisussa saatetaan tarvita, eivät ole asumisen tai tapaamisoikeuden ehtoja, jotka ehdotuksen mukaan jatkossakin sallittaisiin, vaan ne voivat koskea myös huoltajien yhteistoimintaa ja yhteydenpitotapoja. Tällaisia määräyksiä voidaan tarvita erityisesti silloin, jos toisen huoltajan asuinpaikkaa ei turvallisuusuhan vuoksi voida toiselle ilmoittaa. Määräyksillä voi myös olla merkitystä elementtinä, jonka avulla voidaan hälventää vanhemman huolia ja sillä tavoin saada aikaan sovinto lapsen huoltoa koskevassa asiassa.

Vastaava laajennus tarvittaisiin myös väliaikaisia määräyksiä koskevaan 17 §:ään. Ehdotetun 17 §:n mukaan tuomioistuin voi huollon osalta antaa väliaikaismääräyksen vain siitä, kenelle huolto uskotaan. Tilanteessa, jossa huoltoriitaa ei voida toistaiseksi varsinaisella päätöksellä ratkaista, voidaan kuitenkin tarvita määräyksiä siitä, miten huoltajan tai huoltajien on toimittava. Kysymys voi olla esimerkiksi siitä, miten huoltajien yhteistoiminta järjestetään huoltajuutta koskevan riidan aikana. Joskus voi olla tarpeen puuttua huoltajan oikeuksiin esimerkiksi kieltämällä tältä oikeus muuttaa lapsen nimeä, uskontokuntaa tai asuinpaikkaa väliaikaismääräyksen voimassa olon aikana. Joskus tilanteen rauhoittaminen ennen kuin varsinainen päätös voidaan antaa, voi vaatia myös epäkonventionaalisia ratkaisuja, esimerkiksi sitä, että lähihuoltajaa kielletään jättämästä lasta tietyn toisen henkilön hoidettavaksi tai haltuun. Se voi olla tarpeen esimerkiksi väkivallan tai lapsikaappauksen uhan torjumiseksi. Tuomarin mahdollisuutta keksiä luovia ratkaisuja tilanteen rauhoittamiseksi ei tulisi ahtailla sanamuodoilla rajoittaa. Myös sellainen määräys, jota ei voida pakkotoimin panna täytäntöön, on hyödyllinen, jos siten voidaan rauhoittaa osapuolia ja hillitä riitaa.

> Ehdottamani muutos voidaan toteuttaa esimerkiksi niin, että muutetaan ehdotetun 17 §:n 1 momentin ensimmäinen virke kuulumaan: ”Kun lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa, tuomioistuin voi antaa väliaikaisia määräyksiä lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta sekä huoltajan tehtävistä, oikeuksista ja velvollisuuksista”.

2.5. Vanhemmat tietävät parhaiten –olettama (10 §:n 4 momentti)

Kun vanhemmat sopivat lapsen huollon uskomisesta toiselle tai molemmille vanhemmille tai vanhemman tapaamisoikeudesta, sovelletaan nykyisin sekä sosiaaliviranomaisessa että tuomioistuimessa niin sanottua ”vanhemmat tietävät parhaiten –olettamaa”. Sen mukaan viranomaisen ei näissä tapauksissa tarvitse ryhtyä tutkimaan sitä, onko sopimus lapsen edun mukainen, jollei viranomaisella jostakin syystä ole aihetta olettaa toisin. Tällä tavoin helpotetaan asian ratkaisevan viranomaisen työtä ja turvataan lapsen vanhemmille tietty autonomia lasta koskevassa päätöksenteossa.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että 10 §:n 4 momentti säilyisi ennallaan. Tällöin ei ole otettu huomioon sitä, että momenttia ympäröivä lainsäädäntö muuttuu olennaisesti, jos

mahdollisuutta sopia lapsen huoltoon liittyvistä asioista laajennetaan esityksessä ehdotetuin tavoin.

Käsitykseni mukaan olettaman ala käy epäselväksi sopimismahdollisuuden laajentuessa. Ei ole yksiselitteistä, mitä momentissa käytetty sanonta ”vanhempien sopimalla tavalla” tarkoittaa uudessa tilanteessa, jossa vanhemmat voivat olla sopimuksessa paitsi vastapuolina, myös myötäpuolina. Jos vanhempien sopimaksi katsotaan myös sellaiset sopimukset, jotka tehdään kolmannen osapuolen kanssa, ongelmaksi muodostuu se, millaisia sopimussisältöjä olettama kattaa. Sopimukset, joissa oheishuolto uskotaan kolmannelle, näyttävät ainakin karsiutuvan pois olettaman piiristä mainitun 4 momentin sanamuotoon sopimattomina, sillä olettama koskee vain huollon uskomista vanhemmille yhteisesti tai toiselle heistä. Asumista ja tapaamisoikeutta koskevien sopimusten osalta tilanne on sitä vastoin epäselvä, sillä käytetty sanonta ei sisällä vastaavaa rajoitusta.

Edellä mainittujen ongelmien hälventämiseksi olisi tarpeen ajatella kokonaan uudestaan, mitä tilanteita olettaman tulee kattaa, ja sen pohjalta säätää siitä. Kysymys on tärkeä muun muassa sosiaaliviranomaisten työn ja työmäärän kannalta.

Mielestäni olisi perusteltua, ettei olettaman alaa laajennettaisi nykyisestä, vaan rajattaisiin se nykyisin tavoin sellaisiin vanhempien keskinäisiin sopimuksiin, joissa on kyse sopijapuolten oikeuksista ja velvollisuuksista ja jotka eivät vaikuta kolmannella mahdollisesti oleviin oikeuksiin. Vanhempien autonomian periaate, joka on olettaman taustalla, ei ulotu tilanteisiin, joissa huoltoa koskevia oikeuksia ja velvollisuuksia annetaan tai on annettu kolmansille. Päinvastoin näissä tapauksissa on tarpeen valvoa sitä, että sopimus toteuttaa lapsen etua. Sosiaaliviranomainen voi siten saadessaan tällaisen sopimuksen vahvistettavaksi olla velvollinen omasta aloitteestaan pyytämään sopijapuolilta lisäselvitystä siitä, millä perusteilla tehty sopimus on lapsen edun mukainen.

3. Koulutustarve

Uusi lainsäädäntö aiheuttaa paljon koulutustarvetta ja tiedotustarvetta. Koulutustarve koskee erityisesti sosiaaliviranomaisia, joiden toimivalta ehdotuksen mukaan kasvaa huomattavasti. Toivon lakivaliokunnan harkitsevan, olisiko riittävän koulutuksen ja tiedotuksen järjestämisestä otettava maininta valiokunnan mietintöön.

4. Seurantatutkimuksen tarve

Ehdotukseen on otettu säännöksiä lapsen vuorottelevasta asumisesta kummankin vanhemman tai vanhemman ja kolmannen henkilön luona. Vaikka tällaisia järjestelyjä on voitu vanhempien kesken aikaisemminkin toteuttaa tapaamisoikeutta koskevien järjestelyjen avulla, tilanne muuttuu, kun vuorottelevasta asumisesta otetaan nimenomaiset säännökset lakiin. Vuoroasumisen näkyväksi tuleminen voi vaikuttaa asenteisiin niin, että

vuorotteleva asuminen lisääntyy mahdollisesti jopa niin, että siitä tulee eräänlainen normi ja lähtökohta lapsen aseman järjestämistä koskevissa neuvotteluissa.

Vuorotteleva asuminen, jossa lapsi siirtyy kodista toiseen lyhyin väliajoin ja takaisin, voi kuitenkin olla lapsen kannalta raskas järjestely. Näin voi olla varsinkin silloin, jos vuorottelu vaikuttaa lapsen asioihin perhepiirin ulkopuolella ja johtaa esimerkiksi leikkitovereiden tai päivähoitopaikan vaihtumiseen lyhyin väliajoin. Näistä syistä olisi perusteltua, että lain vaikutuksia seurattaisiin tutkimuksin. Tutkimustarvetta aiheuttaa myös se, miten sosiaaliviranomaiset käyttävät uutta, entistä huomattavasti laajempaa toimivaltaansa.

Näistä syistä toivon lakivaliokunnan harkitsevan, tulisiko valiokunnan mietintöön ottaa lausuma, joka koskee valtioneuvoston velvollisuutta seurata lain vaikutuksia.

Helsingissä 10 päivänä lokakuuta 2018

Markku Helin
oikeustieteen tohtori
professori (emeritus)